

Werner Barfod

BRONNEN VAN DE EURITMIE

Het wezen van de mens
in dierenriemgestiek en planeetgebaar
Scholingsmotieven en nieuwe vertolkingsmiddelen
in de euritmische kunst
op basis van de antroposofische menskunde

bewerking – samenstelling – vertaling – annotatie

Paul Peter Vink

UITGEVERIJ KABEIROI

De druk van deze band
werd mogelijk gemaakt door
schenkingen van
de Antroposofische Vereniging in België
de Antroposofische Vereniging in Nederland
de Federatie Steinerscholen in België
de Iona Stichting
de Stichting Euritmie
de Stichting Podium Euritmie

KaBeiRoi Verlag — Uitgeverij KaBeiRoi
www.kabeiroi.ch

Teksten en illustraties met vriendelijke toestemming van

Verlag am Goetheanum
Dornach, Zwitserland

Verlag Freies Geistesleben
Stuttgart, Duitsland

ISBN 978-90-828204-0-9
NUR 743

© Uitgeverij KaBeiRoi
Arlesheim – Den Haag 2018

Omslag
Christine Cologne
Opkomst van de Zon in het dierenriembeeld Ram

Zetwerk en vormgeving: KaBeiRoi
Druk en bindwerk: Druckhaus Nomos
Sinzheim / Duitsland

INHOUD

Vanuit de scheppende kracht van het Woord	IX
Voorwoord	XIII
Verantwoording	XV
Inleiding	XXI
Boek I	
De euritmische dierenriemgestes en het wezen van de mens	23
Twaalf oeruitdrukkingvormen van het menselijk zielelichaam in zijn wisselwerking met de wereld	
Boek II	
De euritmische planeetgebaren en het wezen van de mens	43I
Zeven streefrichtigen van het Ik in de ziel	
Boek III	
Het bovenzinnelijke wezen van de mens in de euritmie	615
Scheppend vormgeven vanuit het Ik	
Boek IV	
Euritmie en innerlijke ontwikkeling	
Euritmische oefeningen en meditaties als brug tussen Ego en Ik	817
Appendices	883
Glossarium	1215
Enkele begrippen uit de antroposofische geesteswetenschap	
Referentielijst Nederlandse vertalingen	133I
Rudolf Steiner Gesamtausgabe — [GA ---]°	
Literatuur	134I

‘Het Woord stroomt werkzaam door de wereld,
en de vormen van de wereld houden het Woord vast.’

Rudolf Steiner

BOEK I

DE EURITMISCHE DIERENRIEMGESTES
EN HET WEZEN VAN DE MENS

TWAALF OERUITDRUKKINGSVORMEN VAN HET MENSELIJK ZIELELICHAAM
IN ZIJN WISSELWERKING MET DE WERELD

INHOUD

INLEIDING

- 43 -

DEEL I

GESTALTE EN BEWEGINGSMOGELIJKHEDEN VAN DE MENS ALS OPENBARING VAN HET WOORD

Dierenriem – Mensenwezen – Kosmische gestiek – Woordeuritmie

— 45 —

I

Dierenriem en menselijke gestalte	49
1.1. De werking van de dierenriem in de embryonale vormingspro- cesen. De drie mensen in de mens: de hoofd-, borst- en ledematenmens. . .	50
1.1.1. Ram – Stier – Tweelingen – Kreeft. De mens wordt gevormd vanuit het universum. Het hoofd ontstaat als het bovenste deel van de menselijke gestalte	52
1.1.1.1. Samenvatting – De vierledige opbouw van de hoofdmens . . .	54
1.1.2. Leeuw – Jonkvrouw – Weegschaal – Schorpioen. De mens wordt van binnenuit gevormd. Het middelste gedeelte van de gestalte vormt zich; de borst en het onderlichaam ontstaan	55
1.1.2.1. Samenvatting – De vierledige opbouw van de borstmens . . .	58
1.1.3. Boogschutter – Steenbok – Waterman – Vissen. De krachten afkomstig uit deze vier gebieden van de dierenriem werken van onderen af door tussenkomst van de aarde indirect vormend aan de menselijke gestalte; de ledematen ontstaan	59
1.1.3.1. Samenvatting – De vierledige opbouw van de ledematenmens. .	61
1.1.4. Terugblik – de kosmische geboorte van ‘de drie mensen’ in de mens.	62
1.2. De werking van de dierenriem in het evolutionaire scheppingsproces. De geleding van de menselijke gestalte. Dagboog en nachtboog van de dierenriem	63
1.2.1. De nachtboog van de dierenriem. De voeten, de onderbenen, de knieën, de bovenbenen, het geslachtsorgaan, en het bekken in samenhang met de wezenswerkingen van het dierenriemgebied Vissen tot en met het dierenriemgebied Weegschaal	68

INHOUD BOEK I

1.2.2. De dagboog van de dierenriem: De buik, het hart, de borst, de schouders, de nek en het hoofd in samenhang met de wezenswerkingen van het dierenriemgebied Jonkvrouw tot en met Ram	68
2	
De dierenriem in de euritmie	75
2.1. De dierenriemgestes	76
2.2. De kosmische vormprincipes van de dierenriemgestes	79
2.2.1. De vormkrachten van de twaalf dierenriemgestes nader beschreven	82
2.2.2. Het kosmisch-etherische evenwicht tussen enerzijds, de spiralende en de stralende vormprincipes van de euritmische dierenriemgestes, en anderzijds de enkelvoudige en de tweevoudige beweging van de daarbij behorende euritmische klankgebaren	87
2.2.2.1. De euritmische dierenriemgestes opgebouwd uit het spiralende vormprincipe en de bewegingseigenschappen van de daarbij behorende euritmische medeklinkergebaren	88
2.2.2.2. De euritmische dierenriemgestes opgebouwd uit het stralende vormprincipe en de bewegingseigenschappen van de daarbij behorende euritmische medeklinkergebaren	89
2.2.2.3. Het kosmisch-etherische evenwicht tussen euritmische dierenriemgestes en medeklinkergebaren	90
2.2.2.3.1. Het kosmisch-etherische evenwicht tussen gestes en medeklinkers in de groep gestes waarvoor de straal kenmerkend is	90
2.2.2.3.2. Het kosmisch-etherische evenwicht tussen gestes en medeklinkers in de groep gestes waarvoor het vormprincipe van de spiraal bepalend is	91
2.3. De dierenriemgestes en het wezen van de mens	92
2.3.1. De twaalf dierenriemgestes openbaren oerbeeldig de twaalf relationele kwaliteiten en competenties waarover de menselijke ziel beschikt in wisselwerking met de wereld	93
2.3.1.1. De beweging door de nachtboog van de dierenriemcirkel – de sfeer van het denken ontvouwt zich	94
2.3.1.2. De beweging door de dagboog van de dierenriemcirkel – de sfeer van de wil ontvouwt zich	96

BOEK II

DE EURITMISCHE PLANEETGEBAREN
EN HET WEZEN VAN DE MENS

ZEVEN STREEFRICHTIGEN VAN HET IK IN DE ZIEL

INHOUD

INLEIDING

- 443 -

DEEL I

DE EURITMISCHE PLANEETGEBAREN

- 447 -

I

Rudolf Steiners karakterisering van de euritmische planeetgebaren – 1914 en 1924 451

2

Het opbouwen van de zeven planeetgebaren uit kleur, vormkracht en bewegingssignatuur 457

2.1. De specifieke vormkrachtensignatuur van elk van de zeven planeetgebaren 457

2.2. De specifieke plaats van het bewegingscentrum van elk van de zeven planeetgebaren 458

2.3. De specifieke kleurendrieklank vanwaaruit elk van de zeven planeetgebaren wordt gevormd 459

3

De menskundig-kosmologische basis van de zeven euritmische planeetgebaren 461

3.1. De zeven zijnswijzen, respectievelijk streefrichtingen van het Ik in de ziel vinden hun uitdrukking in de planeetgebaren. 462

3.1.1. Het Zongebaar – de gehele mens wordt tot uitdrukking gebracht 462

3.1.2. Het Venusgebaar – het liefhebbende, toegewijde wezen van de mens wordt tot uitdrukking gebracht 463

3.1.3. Het Mercuriusgebaar – het egoïstische wezen van de mens wordt tot uitdrukking gebracht 463

3.1.4. Het Marsgebaar – het agressie vermogen van de mens wordt tot uitdrukking gebracht 463

INHOUD BOEK II

3.1.5. Het Jupitergebaar – de wijsheid schenkende activiteit van de mens wordt tot uitdrukking gebracht	464
3.1.6. Het Saturnusgebaar – de diepzinnigheid van de mens als vermogen wordt tot uitdrukking gebracht	464
3.1.7. Het Maangebaar – het scheppingsvermogen van de mens wordt tot uitdrukking gebracht	464
3.2. De mens leeft enerzijds sferisch en anderzijds centrisch in de euritmische planeetgebaren	465
3.3. Twee werkingsrichtingen van de menselijke wezensdelen	468
3.3.1. Fysieke lichaam: vorm en substantie	469
3.3.2. Etherlichaam: gerichtheid naar binnen en naar buiten	469
3.3.3. Astraallichaam: streefrichting en zijswijze	469
3.3.4. Ik: hoger Ik en Ego	472
4	
De euritmische planeetgebaren nader beschreven	475
4.1. Het Zongebaar.	475
4.2. De benedenzonnige planeten: Venus, Mercurius	476
4.2.1. Het Venusgebaar	477
4.2.2. Het Mercuriusgebaar	478
4.3. Het Maangebaar	479
4.4. De bovenzonnige planeten: Mars, Jupiter, Saturnus	481
4.4.1. Het Marsgebaar	481
4.4.2. Het Jupitergebaar	482
4.4.3. Het Saturnusgebaar	483

DEEL II

DE EURITMISCHE KLINKERGEBAREN

– 485 –

5

Het ontstaan van de klinkers in weerklank op de geestelijke werking van de planeten in het gebied van de menselijke organen	489
5.1. Hoe kan het ontstaansproces van de klinkers euritmisch worden beluisterd? De overgang van planeetgebaar naar vocaalgebaar	491

BOEK III

HET BOVENZINNELIJKE WEZEN VAN DE MENS
IN DE EURITMIE

SCHEPPEND VORMGEVEN VANUIT HET IK

I N H O U D

INLEIDING

- 625 -

DEEL I

HET BOVENZINNELIJKE WEZEN VAN DE MENS IN DE EURITMIE

- 629 -

I

De wetmatigheden van het fysiek lichaam, het etherlichaam,
het astraallichaam en het Ik scheppen de voorwaarden
voor het euritmisch bewegen in ruimte en tijd 633

2

De euritmische beweging menskundig beschouwd 637
2.1. Het objectgerichte bewegen en het euritmische bewegen 637
2.2. De euritmische beweging heeft zijn draagvlak in het etherlichaam . . 640

3

De tweevoudige woordwerking van de Logos in het menselijke
etherlichaam 643

4

De twaalf wetmatigheden van het astraallichaam 645

5

De tweevoudige werking van de Logos in verbinding met het Ik. 649

6

Door alle vertolkingsmiddelen tezamen openbaart zich de gehele
mens als woordwezen 651

7

Het geheel van de vertolkingsmiddelen in zeven stappen 655

DEEL II

HET ADEMEN VAN HET IK IN DE WEZENSDLEN

— 659 —

8

Het ademen van het Ik in de wezensdelen schept de voorwaarden voor het vormgeven van euritmische processen vanuit de kosmische woordkrachten	667
8.1. Bezielde bewegen vanuit het Ik in verbondenheid met de elementen <i>licht, warmte en lucht</i>	667
8.1.1. Het microkosmische mensenwezen en de ontwikkelingsweg van het Ik in de euritmie	667
8.1.2. De verschijningsvormen van het oerbewegingspaar uitbreiden ⇔ samentrekken binnen de vier zijslagen van het mensenwezen . .	670
8.1.3. Het Ik in denken, voelen en willen en zijn verhouding tot het complementaire bewegingspaar uitbreiden ⇔ samentrekken binnen de vier wezensdelen	673
8.1.3.1. De verhouding van het Ik in denken, voelen en willen tot de bewegingsrichtingen van de driedimensionale euclidische ruimte en de wetmatigheden van het fysieke bewegingsorganisme.	673
8.1.3.2. De verhouding van het Ik in denken, voelen en willen tot de drie dimensies van de polaireuclidisch-etherische ruimte en de wetmatigheden van het etherische bewegingsorganisme.	673
8.1.3.3. De verhouding van het Ik tot de bewegingswetmatigheden van het astraallichaam en de geestelijke werkingssferen van de dierenriem. .	674
8.1.3.4. De bewegingswetmatigheden van het Ik in zijn verhouding tot de drie wezensdelen en tot de geestelijke werkingssferen van de planeten.	675
8.2. De drie oerfenomenen licht-adem, warmte-adem en levens-adem . .	676
8.2.1. Het oerfenomeen van de licht-adem	677
8.2.2. Het oerfenomeen van de warmte-adem	678

BOEK IV

EURITMIE EN INNERLIJKE ONTWIKKELING

EURITMISCHE OEFENINGEN EN MEDITATIES
ALS BRUG TUSSEN EGO EN IK

INHOUD

INLEIDING

— 823 —

1

Scholingsmotieven in de euritmie	827
1.1. De eerste oefeningen die Rudolf Steiner gegeven heeft om zowel de bewegende als de sprekende mens in de euritmie tot ontwikkeling te brengen.	827
1.1.1. De eerste oefening	827
1.1.2. De tweede oefening	828
1.1.3. De derde oefening	829
1.1.4. De vierde oefening	830
1.1.5. De vijfde oefening	831
1.1.6. De zesde oefening	832
1.1.7. De zevende oefening	833
1.2. IAO – het octaaf.	834
1.3. De weg door de eerste acht oefeningen in vogelvlucht	836

2

Zeven euritmische meditaties	839
2.1. De IAO-meditatie.	840
2.2. Licht stroomt opwaarts – zwaarte drukt neerwaarts	841
2.3. De pentagram-meditatie	843
2.4. De euritmische kleurgestes	845
2.4.1. De blauwgeste	846
2.4.2. De groengeste.	846
2.4.3. De geelgeste.	846
2.4.4. De oranjegeste	847
2.4.5. De roodgeste	847
2.4.6. De donkerpaarsgeste.	847
2.5. Hallelujah	848
2.6. De zes lichaamshoudingen van Agrippa von Nettesheim – ‘Ik denk het spreken ...’	850
2.7. De TAO-meditatie	855

INHOUD BOEK IV

3

Het met elkaar verbinden van de aardse en de kosmische mens

IAO en TAO	857
3.1. Euritmie als bewegende, bewogen woordkunst is de mens	858
3.2. De euritmische klankmeditaties IAO en TAO	861
3.2.1. Verwondering, medelijden, geweten	861
3.2.2. De IAO-meditatie	862
3.3.2. De TAO-meditatie	864

4

Euritmische oefeningen en meditaties als brug tussen Ego en Ik	869
4.1. De rechtopstaande mens tussen hemel en aarde.	869
4.2. Licht stroomt opwaarts – zwaarte drukt neerwaarts	870
4.3. Aarde, water, lucht, vuur	870
4.4. Gebondenheid aan de aarde	870
4.5. Het oergebaar van het zich samentrekken en het zich uitbreiden	871
4.6. Het inwerken van de zielekrachten op de gestalte	872
4.7. Licht-adem, warmte-adem, levens-adem	874
4.8. De drie euritmische uitdrukkingvormen voor het Ik in de ruimte	875
4.9. De zes lichaams-houdingen van Agrippa von Nettesheim als euritmische meditatie	876
4.10. De IAO-oefening	877
4.11. Twee sleuteloefeningen: Schouw in je – schouw om je / Wij zoeken de ziel – Voor ons straalt de geest.	878
4.12. De kleurgestes	879
4.13. De metamorfosen van de klinkers als incarnatieweg van het Ik	880
4.14. TAO	880
4.15. De euritmie meditatie-spreuk	881